

Col·lecció: Azimut - 116

**EXCURSIONS A PEU
PELS CASTELLS
DEL PENEDE`S
18 ITINERARIS**

JUAN CARLOS BORREGO PÉREZ

Cossetània
EDICIONS

Edició subvencionada pel Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya.

Generalitat de Catalunya
**Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació**

Primera edició: desembre del 2010

Edita: Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 - 43800 VALLS
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

© Juan Carlos Borrego Pérez
© Cossetània Edicions

Disseny i composició: Imatge-9, SL

Impressió: Arts Gràfiques Requesens

ISBN: 978-84-9791-790-2

Dipòsit legal: T-1.828-2010

La Marca del Penedès: la frontera entre el comtat de Barcelona i Al-Andalus

Sense l'arribada de l'Islam a la península Ibèrica l'any 711, Catalunya, i molt probablement la resta de regnes, estats, cultures, llengües i nacions peninsulars (a excepció del regne de Navarra i la cultura euskaldun), no hagués nascut. La fragmentació de l'estat visigot en microestats cantàbrics i pirinencs i la consolidació d'Al-Andalus com a estat a l'època de l'emirat independent permeté, a còpia d'anys, el naixement d'una nova etapa consistent en la transformació progressiva de la cultura i llengua romana (el llatí) en els seus derivats. Les llengües romàniques, per una banda, i els estats medievals, per una altra, serien amb el temps els embrions de les nacions i els estats que posteriorment han format la península Ibèrica i els seus pobladors.

La mal anomenada invasió àrab fou en realitat l'adveniment d'una sèrie de tropes berbers comandades per cabdills àrabs amb aliances amb un dels dos bàndols visigots enfrontats per qüestions polítiques i religioses. Els unitaris arrians i els partidaris del rei destronat Witiza demanaren ajut militar al governador d'Àfrica, Musa ibn Nusair, per prendre el poder de Toledo al rei Pelai i als trinitaris catòlics, tot aprofitant una insurrecció eskalduna a prop de Pamplona. Nusair va enviar el cabdill Tariq, el qual, amb el suport del governador visigot de Ceuta, va derrotar a Guadalete (Cadis) les tropes de Toledo. Aquesta batalla fou el tret de sortida a la victòria dels unitaris, els musulmans i els partidaris del Witiza, tot iniciant una ràpida penetració cap al nord. Amb el temps els grans punts en contacte religió entre l'Islam i els unitaris féu que aquests segons es passessin en massa a la nova fe, que de mica en mica s'imposà en el nou govern sortit amb la derrota de Pelai i els seus seguidors. Tot apunta que els muladí o conversos hispànics van ser el gruix de la població andalusina, que al llarg dels segles van conviure amb mossàrabs cristians, jueus i altres minories sota el comandament de l'emirat, primer, del califat després i finalment dels reietons taifals, l'últim del qual es pot considerar el darrer emir de Granada, Boabdil o Abu Abdallah.

Quan Al-Andalus fou repartida el segle VIII entre els nous governants musulmans (majoritàriament, àrabs, berbers, sirians i iemenites), la seva intenció era controlar tot l'antic regne visigot sota la tutela d'un emir (dependent al principi de Damasc). Era lògic; no havien guanyat una guerra per apropiar-se només d'una part de la Hispània visigoda. La resistència goda, però, quedà relegada a les zones muntanyenques del Cantàbric, Galícia, l'Aragó i la Septimània, els territoris de l'actual sud de França administrats pels visigots. Un cas a part és el regne de Navarra, que no era dominat pels gots però que es pot enquadrar dins dels enemics d'Al-Andalus per la connexió religiosa.

Els andalusins van franquejar els Pirineus pel que després seria Catalunya per annexionar-se l'Aquitània. És en aquest context que el 732 hi ha la batalla de Poitiers, coneguda com la primera derrota dels islàmics peninsulars en la seva expansió europea. Els francs, comandats per Carles Martell, van frenar aquesta pujada geogràfica i es van llençar en massa a la conquesta del màxim territori possible. D'aquesta manera, durant els anys següents els governants francs, els carolingis, es dediquen a materialitzar aquest somni. El 768 ocupen el Rosselló i el 785 Girona, l'Urgell, el Pallars, la Cerdanya i la Ribagorça.

Els francs pretenien consolidar-se al Migdia francès per disposar d'accés a la Mediterrània. Per això calia construir un tap que servís de defensa contra les incursions andalusines. Així va sorgir la Marca Hispànica, una frontera militar amb un entramat polític configurat per comtats i capitanejats per Barcelona, una ciutat que es va incorporar als francs el 801.

Pany amb opus spicatum del castell de Font-rubí.

Durant els 300 anys següents, la frontera entre els comtats catalans i Al-Andalus no va patir gaires modificacions, tot i les nombroses incursions per ambdues parts. Val a dir que foren freqüents els períodes de pau, i fins i tot de cooperació i aliança. Quan la dinastia carolíngia desaparegué a mans dels Capets i els comtes catalans no van jurar fidelitat als nous governants francs perquè aquests no havien acudit en auxili de Barcelona durant l'atac d'Almansur (985), les terres que controlaven esdevingueren un estat prefeudal independent. Tanmateix fins al 1258 els francs no van reconèixer legalment la segregació.

L'hegemonia del comtat de Barcelona sobre la resta de comtats sempre fou problemàtica per la situació geogràfica de la ciutat, molt pròxima a les terres tarragonines, on els musulmans tenien destacaments i ciutats importants. Era bàsica, doncs, la confecció d'un teixit defensiu amb fortaleses sòlides i ben comunicades. D'aquesta manera neix la frontera sud del comtat de Barcelona, amb els seus castells i torres de guaita. A recer de moltes d'aquestes construccions, un cop la frontera i el perill es van allunyar cap al sud, van desenvolupar-se poblacions i viles que ara conformen la nostra comarca, unes poblacions que en aquella època tenien increïbles similituds i paral·lelismes amb l'expansió americana cap a l'oest, per allò de la repoblació, l'aventura en un territori més o menys verge i els perills.

La lenta expansió cap al sud-oest

Amb la consolidació dels comtats francs (segles IX i X) i la posterior independència de l'imperi carolíngi es traça una frontera entre el que després s'anomenaria Catalunya Vella i la Catalunya Nova, amb l'eix dels rius Cardener i Llobregat. Hi hauran dos models de frontera: un d'estable, ben definit i amb els castells enemics l'un al davant de l'altre; i un segon on la franja fronterera era ampla i sense domini efectiu per part de cap dels dos bàndols. La primera se situava en l'actual zona de Lleida. La segona, al Penedès, concretament entre el Gaià i el Llobregat.

Tradicionalment els historiadors ens han pintat la idea d'un Penedès deshabitat, una terra de ningú que cap dels dos estats, Al-Andalus i el comtat de Barcelona, no controlava ni políticament ni militarment abans del 900. Però ja fa quaranta anys que aquestes concepcions han estat superades i el cert és que tot apunta a una interpretació errònia pel que fa a la població, com també són erronis els termes conquesta i repoblació. Se sap d'assentaments àrabs i berbers, com també de possibles pobladors cristians a la zona en el període posterior a la conquesta musulmana, com també amb la desfeta dels andalusins a Barcelona a mans dels francs (801). També es creu probable que el Penedès no fos deshabitat entre la caiguda de Barcelona i el 920, quan el comte Sunyer decideix creuar el Llo-

bregat i reocupar Olèrdola. Però, com a contrapartida, les dades disponibles són poques i força especulatives. De la presència musulmana, tant àrab com berber, els topònims són els únics indicatius: Calafell, la Múnia o la Ràpita serien assentaments àrabs, mentre que Lavit, Gelida, Altafulla o Mediona serien berbers. Tanmateix, tampoc no se sap del cert si la presència corroborada per aquests antropònims àrabs i berbers indica si en cada assentament la població era totalment al·lòctona o les terres eren d'un àrab o berber a qui els nous governants li havien concedit la propietat, amb la qual cosa la població autòctona quedava sota la seva autoritat.

Tampoc no ens hem d'obsessionar a l'hora d'atorgar a un poble o a una religió el poblament d'un determinat lloc, tant si la deducció arriba per dades arqueològiques com si ho fa per dades toponímiques. Si fem un viatge mental a l'època, trobarem que la divisió política i religiosa de cadascun dels estats significava la nul·la presència d'altres comunitats diferents, tant de cultures com de religió, dins de les seves fronteres. Hem d'entendre que els àrabs, acompanyats d'un exèrcit berber, van creuar l'estret de Gibraltar per ajudar una facció que pretenia el poder a la Hispània visigoda, ficada de ple en una guerra civil i en un aixecament de les tribus euskaldunes (que van aprofitar el conflicte entre gots per recuperar la seva sobirania). Hem de saber que els visigots van governar Hispània sense barrejar-se massa amb els seus súbdits hispano-romans, i foren una oligarquia que dominava l'exèrcit i l'administració. Els àrabs van prendre el poder a partir del 711 en les mateixes condicions, tot aportant pobladors fidels, africans i àrabs, per arreu dels seus dominis i fomentant el proselitisme islàmic entre la població autòctona. Però, en tot cas, Al-Andalus va quedar configurada com un estat governat per una oligarquia àrab, un exèrcit previsiblement berber i un poble d'origen hispano-romà que es va fragmentar religiosament: uns es van convertir a l'Islam (muladites) i altres van conservar la religió cristiana (mossàrabs).

Durant el període en què la Catalunya Vella va quedar dins d'Al-Andalus els àrabs van suplantar els governants gots. Després els francs van fer el mateix, tot expulsant o assimilant tant els uns com els altres i convertint-se en la cultura hegemònica als comtats de la Marca Hispànica. La població súbdita poc o res havia de dir al pas dels conqueridors, i es limitava a veure-les venir. Amb excepcions, com el cas de Girona, que va passar a mans dels francs sense cap lluita, però anys després va esclatar una sublevació on suposadament una minoria (que va ser derrotada) demanava el retorn dels musulmans.

Pel que fa al Penedès, el govern andalusí va preferir retirar-se cap a Tortosa i el Montsant-Prades, i deixà una franja de terreny descontrolada però amb possible població musulmana i cristiana barrejada. Aquest fet fou aprofitat a partir del segle X pels comtes de Barcelona, que iniciaren una lenta ocupació de

la terra. Primer deixaren que els pagesos lliures s'establistin en la regió en llibertat, sense cap mena de control administratiu; només se'ls exigia la construcció d'algunes torres de defensa i guaita i alguns castells per mantenir informat el comte dels moviments de les tropes andalusines. Després, veient que els musulmans només contraatacaven amb ràtzies i no reocupaven el Penedès, els comtes van promoure l'establiment d'una xarxa de castells que en fomentés la repoblació. A partir d'aquí la llibertat es deteriorà i s'implantà el sistema feudal (segle XI). A l'altra banda de la frontera sembla versemblant que fou en època tardana (a partir de mitjan segle IX) quan els nous dominadors musulmans decidiren controlar el territori fronterer al sud del Penedès. Siurana i el seu ampli terme, comandat per un valí, no fou islamitzat fins al 869. Els historiadors creuen que l'exèrcit primerenc musulmà era tan minso en efectius que es dedicà principalment a ocupar les ciutats i valls més importants i estratègiques, tot deixant per a més endavant l'extensió de les seves xarxes administratives i poblacionals. En el moment en què els francs conqueriren Barcelona, el califat de Còrdova buscà refermar la frontera, i és en aquest context que podria entendre's que al Penedès i al seu voltant hi hagués una cursa pel control del territori i un poblament afí a cadascun dels dos estats.

Indicis que determinen la presència de comunitats anteriors al segle X

Recentment alguns autors s'han basat en els darrers estudis arqueològics realitzats sobretot a Olèrdola per ja no especular sinó per afrontar amb unes certes garanties de credibilitat la possibilitat de la presència de comunitats anteriors al segle X al Penedès. Els enterraments de l'església vella de la vila d'Olèrdola semblen clarament anteriors a aquest segle tan fronterer. Una altra dada seria la tardana islamització de l'actual Catalunya. Els musulmans es van centrar en el control de les ciutats més importants i no van fer proselitisme fins a l'establiment d'una frontera fixa. Per tant, podem suposar que l'estat andalusí només posava traves a l'expansió comtal amb esporàdiques incursions, la qual cosa permeté una penetració bàsicament cristiana que conviuria o no amb bosses d'islàmics o amb bosses de penedesencs que havien estat sota domini islàmic. A més, els estudis minuciosos dels documents dels segles X i XI denoten una explicació ben bona del territori, fet que significa un coneixement d'aquest amb proliferació de toponímia menor, tant geogràfica com personal. Això només es pot fer si hom coneix el país amb profunditat. En canvi, en llocs en què el territori és poc conegut, la delimitació de termes, pastures, horts, rescloses, recs i altres propietats o la situació geogràfica de rius o altres relleus és molt confusa.

La torre de Lletger després de la restauració.

Els castells: un instrument d'expansió senyorial

A part dels pobladors esporàdics, residuals i habituals del Penedès, els primers pobladors, diguem-ne oficials, els que venien del nord, eren homes lliures que tenien el permís, per dir-ho d'alguna manera, del comte de Barcelona o del bisbe de Barcelona (més endavant entraria en escena el de Sant Cugat) per instal·lar-se en una zona i, mitjançant apriació, artigar i conrear les terres. Les lleis godes reflectien que l'apriació consistia a prendre un terreny sense propietari legal; si els nous pobladors podien demostrar-ne el conreu i l'ocupació durant un període de 30 anys seguits, legalment se'ls reconeixia la propietat, encara que les finques en qüestió formessin part d'una concessió superior a un noble. Aquests propietaris gaudien d'uns beneficis fiscals amb un avantatge inimaginable per als repobladors que els mateixos nobles van promocionar. Tanmateix, aquest vistiplau senyorial no era gratuït: si bé estaven exempts de pagar impostos (per això el terreny es deia *alou*) els pagesos es convertien alhora en pagesos-soldats, ja que eren obligats a bastir torres de defensa que fossin almenares, o sigui torres de comunicació. Aquestes torres eren bàsiques perquè el poder central s'assabentés de l'arribada de perills, al mateix temps que s'exercia un cert control sobre els pagesos.

Hem d'entendre que a l'edat mitjana ja s'havia abandonat el sistema d'explotació de les vil·les romanes i de les *civitas* murallades, i s'havia substituït per disseminats de masos amb castells que, dalt d'un turó, defensaven la població dels atacs enemics. Però aquests castells exercien d'administració. I allà hi havia tant el noble com la xarxa administrativa del comte: el castlà militar, el comdor (cobrador d'impostos), el jutge o, fins i tot, el capellà. Durant la primera època el control administratiu fou nul, però amb el pas del temps i, sobretot, per la debilitat del califat de Còrdova (que al segle XI començà a davallar fins a fragmentar-se en 25 regnes de taifes independents), la Marca va patir unes segones onades de repobladors fomentades pels senyors, el qual a partir d'ara van imposar el model feudal: un noble regia un territori concedit per la corona, amb qui pactava uns drets administratius i de gestió d'aquella terra. Aquest territori es controlava des del castell governat per un castlà designat pel senyor. I aquest dirigia el cobrament d'impostos i l'administració de la justícia, l'ordre i la defensa de la població. Per tant, els pagesos havien de pagar amb el seu esforç i les seves rendes el sistema feudal, és a dir treballaven perquè una minoria de nobles es dediquessin a la guerra i a la caça. A mesura que el temps consolidava aquest model, els castllans acumulaven més poder fins al punt de voler fer-se seus els feus o els castells amb les terres a mitjans del segle XI, tot accentuant d'aquesta manera el món feudal. Els castllans s'alliberen parcialment del comte, tot i que li devien vassallatge. Els cas-

el mar de Tetis; o sigui, fa milions d'anys. Ella no em va fer cas. El seu avi bé que era un setciències, era tan vell i tot ho havia vist, deia amb aire místic; com aquell dia en què els soldats del rei van intentar prendre el castell de Pontons i, com que els defensors ho van impedir, van assolir els veïnatges propers, casa de l'avi inclosa. Em vaig callar que allò devia ser durant les carlinades, o aquesta fou la meua deducció un cop calculada l'edat del l'avi. Les confusions cronològiques són freqüents a les llegendes, vaig rumiar mentre la dona parlava i parlava sobre les malifetes dels soldats, com també són habituals les múltiples versions d'una mateixa història. Fins i tot hom podria dir que cada orador basteix la seva llegenda, tot retallant o ampliant, tot traient o afegint, tot inventant o sent fidel a la transmissió rebuda segons el moment o el seu estat d'ànim i, per què no?, la gràcia de l'art del mateix autor. La vaig deixar xerrar per cortesia, per després escombrar tranquil·lament amb els ulls les restes de masos i cossos d'edificis enrunats sembrats per tot el turonet.

No hi vaig trobar res amb pinta medieval, tot i l'existència de documents que parlen d'aquesta construcció. La desmemòria desfigura i desdibuixa no només allò palpable i físic com un edifici real però perdut. Imaginem-nos què pot donar de si la inventiva humana, tan feta a exagerar i salpebrar esdeveniments, ficticis en alguns casos.

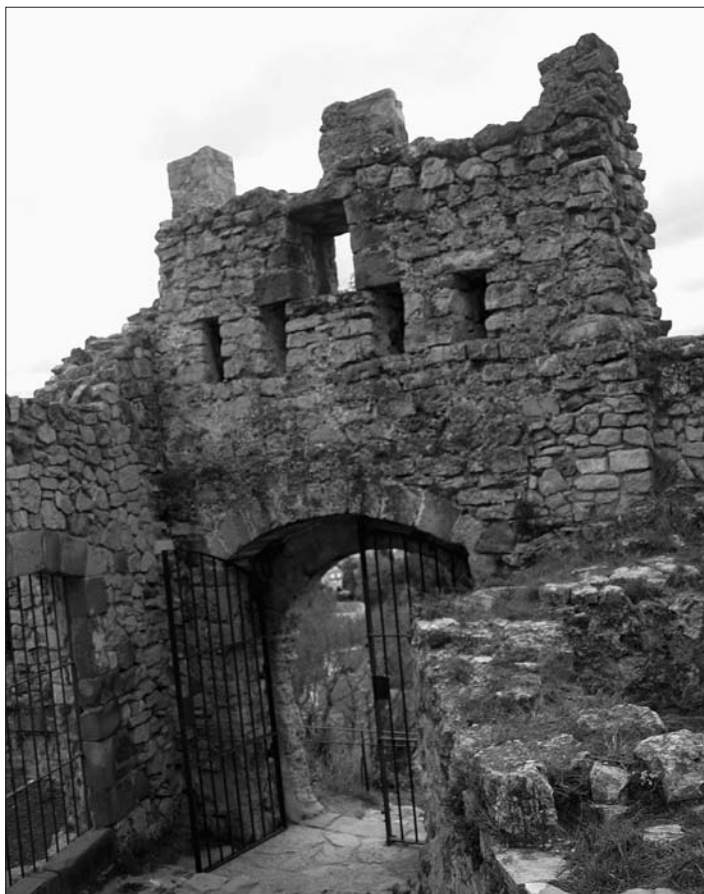

Itinerari 1

El castell de Gelida

La llegenda de la ruta

Dues jovenetes de 12 anys viatgen al carro d'un llenyataire. A l'alçada del riu Anoia, a prop de Gelida, elles baixen, s'acomien de l'home i es disposen a rentar-se en aquelles aigües transparents i escorredisses. Un cop netes, senten una buidor d'estómac pròpia de tres dies sense menjar i el cansament de recórrer, en una fugida folla, el trajecte entre la vall del Mediona i Gelida. Afamesades pidolen per les cases de la població, a redós del castell,

Pati d'armes del castell de Gelida.

sense sort. A més, el castlà, poc amic de passavolants i rodamons, un cop s'assabenta de la seva presència, les foragita de males maneres, tot assotant-les en públic.

És cap al tard, la fam les mareja, i el sol de l'estiu també. Amb parsimònia prenen la Via Francisca. Just a la confluència de camins d'Espells i Subirats, la més morena de cabells, ulls verds i blanca de pell, s'aproxima a un grup de nens i nenes que juguen en una era, a prop d'una casa on un pagès seu en un banc, tot descansant després d'arreglar palla. Els nens noten en aquella noia vestida amb tela esquinçada un accent estrany, gutural, amb paraules sovint insegures i frases a mig fer. L'altra en tot moment roman callada, amb els seus ulls blaus gegants i aquells rínxols vermells. Però, quan separa els llavis, el seu to és melós, empalagós, amb proliferació d'articles salats.

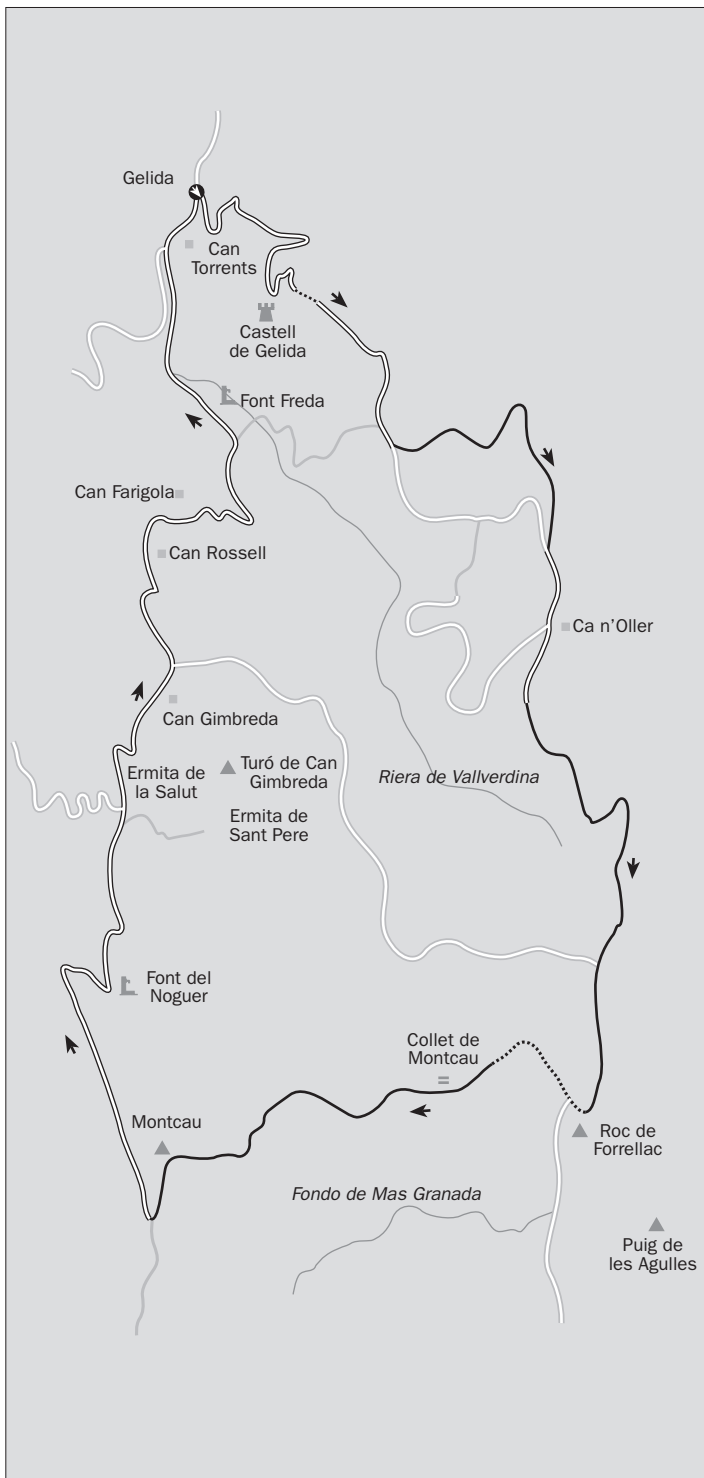
Aviat els nens són convençuts per construir una rotllana i elles improvisen una llegenda que acaben d'inventar-se: a les rodalies de Pacs hi vivia un terratinent molt poderós, ric i dolent, que posseïa gran quantitat de ramats d'ovelles, les quals alimentava no només de les pastures de la seva propietat, sinó també de les dels altres pagesos veïns, ja fossin horts, vinyes, com conreus de cereals. Les queixes dels afectats eren inútils, ja que quan algun camperol s'aproximava a la casa del terratinent, aquest atia un estol de gossos i un exèrcit de pastors armats amb pals. Veient els pobres pagesos que per les bones res no podien aconseguir, van acordar demanar ajut a una coneguda bruixa que vivia a la serra del Bolet. I la bruixota, compadint-se d'aquells homes atemorits, va presentar-se un bon dia a casa del terratinent i va convertir les ovelles, els pastors i l'amo pervers en un reguitzell de roques a la vora del turó de Sant Pau.

El fitxer casteller de la ruta

1. Castell de Gelida

Esmentat l'any 945, va ser un dels castells aixecats en la primera tongada expansionista dels comtes de Barcelona, juntament amb el de Castellet, Valls, la Nou, Olèrdola o Mediona, entre d'altres. Allargassat sobre un penyal, consta de tres sectors. El castell primitiu és un clos anomenat la plaça del Pedró, que en realitat és el recinte sobirà. Allà destaquen les restes d'una torre poligonal, una muralla amb *opus spicatum*, una bestorre de planta semiel·líptica i les restes de l'església primitiva, potser una capella. A la part oest hi ha l'actual església, del segle XI, molt transformada. Entre l'edifici religiós i la part central, avui dia s'estén una esplanada on només hi ha codines i les restes d'una estança rectangular amb volta de canó, amb unes edificacions complexes, de murs alts, que comuniquen la part baixa de l'alta. Sobre el penya-segat s'intueix el camí de ronda.

Després de resistir el setge dels almoràvits, la guerra civil del segle XV i la de Successió, suposadament Felip V va ordenar l'enderroc de les part més fortificades.

- Estat i conservació: Amb força parts dempeus i en part en ruïnes, s'estan restaurant algunes zones, com la plaça del Pedró.
- Tipus d'accés: Lliure.
- Titularitat: Ajuntament de Gelida, amb gestió dels Amics del Castell de Gelida.
- Contacte i activitats: 93 779 01 46.

Comentaris tècnics

- Temps aproximat a peu: Un xic més de tres hores.
- Distància: Uns 12 quilòmetres.
- Dificultat: Mitjana, amb algunes pujades fortes i la baixada a la font de Noguer, amb molt pendent.
- Accés al punt de partida: Gelida està situada entre Sant Sadurní d'Anoia i Martorell, a la carretera C-243. També té una sortida compartida amb Sant Sadurní d'Anoia a l'AP-7 i una estació de ferrocarril de la línia que va de Sant Vicenç de Calders a Barcelona per Vilafranca. La font de Cantillepa es troba al tram urbà de la C-243.

La ruta a peu

0 h. Font de Cantillepa. D'allà mateix prendrem el carrer a mà esquerra on hi ha el rètol del castell de Gelida i el de Ca n'Oller de la Muntanya. És un carrer en pujada, amb xalets antics, alguns molt bonics. La portalada de l'església vella de Gelida, construïda al costat del castell, es troba actualment en fase de rehabilitació.

0 h 12'. Castell de Gelida. Girarem a la seva esquerra i caminarem per una pista ascendent que deixa a l'esquerra una urbanització residencial. Quan arribem al primer revolt, abandonarem aquesta pista apta per a vehicles i agafarem la drecera que ens ve recta. També és en ascens, però el terra és pitjor. Passada la línia d'alta tensió la drecera es converteix en un senderó que mor a la pista que hem abandonat abans. En aquest punt, a la pista, continuarem recte, en direcció sud, tot seguint una ascensió que s'endureix força.

0 h 29'. Bifurcació a Planaclarià. És al següent revolt; a la dreta mena cap a la Planaclarià i a l'esquerra continua pujant. Agafem aquesta segona opció, en direcció a Ca n'Oller de la Muntanya, una finca privada d'hípica. A la dreta del camí trobarem diversos trencalls que hi menen, però està prohibit el pas i no caldrà entrar-hi. Per tant, la rodejarem tot transitant

per una zona de matolls amb impressionants vistes sobre Montserrat a l'esquerra. Es tracta del camí de Corbera, com indica un rètol; també mena a la urbanització Safari Parc.

- 1 h.** Ca n'Oller de la Muntanya. Quan assolim una tanca de filferro a la dreta del camí, sabrem que estem a punt d'arribar a la porta del club eqüestre. Hem de seguir la tanca fins a aquesta porta, sense desviar-nos per cap sender o pista. Un cop a la porta, pujarem fins a un carrer d'un grup de cases, i en aquest punt girarem a la dreta.
- 1 h 5'.** Safari Parc. Transitarem per una urbanització de nom horrorós, molt desendrecada, amb el terra mal cimentat, quan ho està. A la primera cruïlla girarem a l'esquerra. A la dreta quedarà el transformador d'electricitat. Ara passarem per un altre grupet de cases de segona residència. Llavors baixarem pel diguem-ne carrer que té voravia, el de més a la dreta, ja que el de l'esquerra és interior. Aquest carrer amb voravia és molt llarg, i passa per un bosc de pins blancs. Mor en una cruïlla amb forma de T, on girarem a la dreta.
- 1 h 23'.** Enforçall de camins sota la línia elèctrica. Ha de venir un xic després, on a la dreta hi ha unes cases i a l'esquerra s'obre una panoràmica de cases que esquitxen les valls de Corbera. Seguirem recte per la pista principal tot eludint altres camins, senders i carrers. En aquest punt tindrem al davant el cim encinglerat de Roc de Forrellac i les esferes meteorològiques del puig d'Agulles, de 653 metres d'altura.
- 1 h 31'.** Nova xarxa elèctrica. Aquest cop enmig d'un revolt. Agafarem el segon a la dreta, amb marques de PR. Pren rumb nord-oest. Al cap de poca estona observarem una pista que enllaça per la dreta. Es tracta de la primera opció sota els cables, al revolt anterior, que parteix del mateix punt i va a parar en aquesta bifurcació. Continuarem recte, tot descobrint que de seguida el PR s'esfuma avall amb forma de corriolet, a la dreta. Nosaltres continuarem la ruta per la pista, tot inclinant-nos un xic cap a ponent i fent un tomb al Roc del Forrellac.
- 1 h 42'.** Collet de Montcau. Estem davant d'un enforçall. A l'esquerra hi ha un corriol carener que puja al Roc del Forrellac. Al sud hi ha una pista que baixa al fondo de la Granada. Nosaltres continuarem recte, cap a l'est. Primer hem de culminar un cim amb una cota de 608 metres. Ja tenim al davant el Montcau, de 639 metres. Hem de davallar una miqueta (a la dreta trobarem un corriol que va cap al nord, on hi ha una cota de 605 metres) per encarar les rampes del Montcau.
- 1 h 55'.** Cim del Montcau. El culminem amb facilitat. Després de gaudir d'excel·lents vistes, continuarem per la pista fins a una cruïlla, on trobarem amb el tram de GR 5 que va de l'Ordal a Gelida. El nostre itinerari continua a la dreta, tot ini-

ciant un fort descens amb unes panoràmiques molt maques de la plana del Penedès, Sant Sadurní, els Pirineus i Montserrat. Llàstima dels cables i de les torres d'alta tensió: espatllen l'espectacle visual.

2 h 9. Drecera del GR 5. Hi haurà un moment en la baixada en què el GR trenca a l'esquerra i transita per un bosc. És un corriol que mor a la pista per on estem baixant. Aquesta opció pel bosc és més bonica, i sobretot més fàcil de caminar. Es podria dir que és un descans per a les cames. Quan tornem a la pista hem d'estar atents, ja que el pendent és molt pronunciat i a vegades costa mantenir-se dempeus.

2 h 19'. Corral de Ginebreda. Tot baixant veurem una edificació ruïnosa. A la seva paret hi ha la marca de GR. Girarem a la dreta per continuar l'itinerari. Poca estona després deixarem a la dreta la font del Noguer, a la qual, curiosament, li fan ombra uns quants plàtans.

2 h 31'. Font del Noguer. A l'esquerra el GR davalla fins a un nou enforcall: buscarem les marques al camí del mig, unes marques que són a l'esquerra d'una casona amb teulada a dues aigües. El camí de la dreta mena a uns conreus, mentre que el de l'esquerra baixa al Puig, a la carretera de Gelida.

2 h 37'. Can Ginebreda. Unes passes més i divisarem aquest imponent mas, amb finestres i un rellotge de sol. L'hauem de rodejar per buscar el seu darrere plantat de vinyes. Seguirem recte un cop passat el mas.

2 h 47'. Planaclarià. Cal travessar un bosc i girar a l'esquerra en una clariana per retrobar-nos amb les vinyes. Més endavant hi ha el gran mas de Can Rossell. A la sortida del mas veurem Can Migrat. En aquest punt el camí tomba a l'esquerra. Som a la Planaclarià, on predominen les masies aïllades i algunes agrupades, com Can Farigola, que és següent nucli per on passarem. El paisatge està voltat de vinyes, oliveres, fruiters i roures.

2 h 59'. Font Freda. El camí s'enfonsa en direcció a aquest lloc molt popular, on hi ha una fita de GR. Aquí fem cap a l'esquerra i baixem pel fons del torrent de Vallverdina, molt ombrívol i exuberant de vegetació. El terra és de grava prem-sada, molt compacta. Salvarem el torrent per un pont de pedra i a partir d'aquí trobarem tres bifurcacions; en totes seguirem recte per arribar a la carretera. A l'esquerra quedaran les barbacoes de Can Torrens.

3 h 13'. Carretera C-243. Un cop allà girarem a la dreta i tornarem a la font.

3 h 20'. Final de l'itinerari.

Índex

Introducció.....	3
La Marca del Penedès: la frontera entre el comtat de Barcelona i Al-Andalus.....	5
Les llegendes: fonts orals deformades per interpretar els orígens del Penedès.....	15

ITINERARIS

1. El castell de Gelida	17
2. El castell de Subirats, la torre de Can Llopard i les torres de Cal Pinya i el Pasteres.....	23
3. Sant Esteve de Castellet.....	31
4. El castellot de Castellví de la Marca, la torreta del Castellvell i Can Pascol	37
5. Els castells de Vilafranca, de Penyafort i la torre de Moja.....	43
6. Els castells de Mediona, Font-rubí i el Bolet	49
7. Els castells dels Santmartí, el Pujol i Guardiola de Font-rubí.....	57
8. El castell de Marmellar	63
9. El castell del Montmell	71
10. El castell de la Santa Creu de Calafell, el castell de Calders i el casalot d'en Viola	75
11. Els castells d'Olèrdola i Canyelles i la torre de Viladellops	83
12. El castell de Santa Oliva i la torre de Can Papiol.....	91
13. El castell d'Albinyana.....	97
14. Les torres de guaita de Banyeres i Lletger i els castells de Gemenelles i Llorenç.....	103
15. El castell de Bell-lloc i el castellot de la Font de Can Zidro	111
16. El castell de Garraf i les masies fortificades de Campdàsens	117

17. Els castells de Sitges i de Miralpeix.....	125
18. Els castells de la Geltrú, Rocacrespa, Cubelles i la torre d'Enveja	131
Annex	141
Bibliografia	145
Agraïments	147

